

До спеціалізованої вченої ради
Д 35.051.03 у Львівському
національному університеті імені
Івана Франка за адресою : 79000,
м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14

ВІДГУК

Додаткового офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Ірини Володимирівни Басистої на дисертацію Іваницького Ярослава Олеговича «Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Чи можливо було б виконати вимоги статті 2 КПК без побудови кримінального процесу на основі засади змагальності? Як на мене, то виконати завдання кримінального провадження було б просто не можливо. Тому очевидною є важливість цієї засади для всієї кримінальної процесуальної діяльності, для досягнення мети цієї діяльності.

Чинний КПК визначає і передумови для ефективної реалізації цієї засади та є для неї правовим підґрунтям. Одна із висхідних ідей демократичного КПК (ним повинен бути чинний КПК України), який покликаний цю діяльність вивести на певний гуманний щабель, є чітке розмежування сторін у кримінальному провадженні з позицій реалізації ними функцій обвинувачення та захисту. Саме в добросовісній конкуренції цих сторін із дотриманням ними вимог законодавства і формується уявна модель бажаного результату – можливість встановлення істини, яка повинна бути пріоритетом такої діяльності та сприйнятися всіма учасниками кримінального провадження.

Варто також відзначити, що у чинному КПК у чистому вигляді упущено як самостійну засаду встановлення істини, хоча нею пронизана вся кримінальна процесуальна діяльність, тобто це засаднича ідея, кінцева мета, дух кримінальної процесуальної діяльності.

Стаття 22 КПК цілком виправдано поєднує змагальність сторін та свободу в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Кримінальне провадження здійснюється на основі

змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК. Під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених КПК, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником. Захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником. Суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Декларативна сторона цієї засади перебуває поза жодними сумнівами, а от її практична складова містить цілу низку прогалин та колізій, а щодо наукових підходів та бачення практикуючих юристів, то доводиться констатувати наявний шквал ґрунтовних критичних поглядів та відгуків.

На сьогоднішній день, змагальність у процесі своєї реалізації залишає більше запитань, ніж дає відповідей. Лише щодо сторони захисту та, серед іншого, яскравого її представника – захисника. Так, новації КПК 2012 року про те, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) (частина 1 статті 45 КПК) наштовхнулися на виправдану

критику, при цьому, знову ж таки, мають значну кількість своїх прихильників та підкріплені наступальними кроками законодавця. Адже у статті 131² Конституції України, яка внесена відповідно до Закону України № 1401-VIII від 02.06.2016 року визначено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Виникає запитання, як вирішити ситуацію із конкуренцією правових норм у цьому випадку? Адже вказане положення не в повній мірі узгоджується із рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року (справа про право на правову допомогу), позицією Європейського суду з прав людини (справа «Загородній проти України» та інші), Основними принципами, що стосуються ролі юристів, прийнятими Конгресом ООН 27 серпня – 7 вересня 1990 року та ін.

Таких проблем різного роду, які пов'язані із змагальністю у кримінальному провадженні є ціла низка і всі вони очікують свого вирішення правовими засобами та методами.

Поряд із суто процесуальними прогалинами та колізіями існує й інша нагальна проблема, яка вимагає певних наукових напрацювань для власного вирішення це, зокрема, виокремлення у предметі криміналістики чільного місця для захисника як носія цілого багажу криміналістичних знань, якими він повинен вміло оперувати задля виконання завдань кримінального провадження, виконання покладених на нього обов'язків та реалізації функції захисту у кримінальному провадженні на достойному професійному рівні.

З огляду наведеного, цілком має рацію Ярослав Олегович, переконуючи нас у тому, що питання закономірностей застосування адвокатом криміналістичних знань тактики та методики під час кримінального

провадження в контексті їхньої приналежності до предмета криміналістики практично не досліджувалося. Тим часом, саме захисник, який володіє не лише теоретичними знаннями в галузі права, а й досвідом та уміннями щодо їх вдалого практичного застосування, спроможний правильно оцінити наявну під час кримінального провадження ситуацію і надати підзахисному професійну допомогу та рекомендації щодо найбільш оптимального використання наявних засобів захисту. Тому заповнення дефіциту наукових знань у досліджуваній галузі правовідносин, безсумнівно, є затребуваним практикою кримінального судочинства і ці обставини у своїй сукупності обумовлюють актуальність обраної здобувачем теми дисертаційного дослідження та визначення саме цього напрямку наукового пошуку (с. 2 автореферату, с. 23 дисертації). *Із цих міркувань актуальність дисертації Я. О. Іваницького є беззаперечною.*

Зазначаючи актуальність рецензованого дисертаційного дослідження, його наукову новизну, справедливим буде відзначити, що значна кількість наукових досліджень присвячувалась різноманітним аспектам криміналістичного забезпечення адвокатської діяльності, зокрема це низка праць українських та іноземних науковців, таких як: М.О. Баєв, О.Я. Баєв, Я.О. Береський, Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, Л.А. Зашляпин, Г.О. Зорін, І.І. Когутич, В.І. Комісаров, В.К. Матвійчук, О.В. Острогляд, Д.Г. Паляничко, Н.А. Пастернак, М.А. Погорецький, О.В. Попелюшко, В.В. Титаренко, А.Г. Філіппов, О.О. Щербатих та інші. Їх вклад у розробку вказаної проблематики є значним, при цьому новаторські позиції дисертації Іваницького Ярослава Олеговича є очевидними і беззаперечними.

Дисертаційне дослідження підготовлене на кафедрі кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка відповідно до основних положень Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №31/2008, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України 25 серпня 2015 р. № 501, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-

2020 роки, а також науково-дослідницької тематики кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка «Криміналістичні знання та проблеми розширення меж їх використання» (номер державної реєстрації 0110U005709).

Тему дисертації «Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики» було затверджено Вченою радою юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №11 від 17 лютого 2016 року).

Ярославом Олеговичем вірно визначено мету дослідження, яку задекларовано, як з'ясування та виокремлення основних закономірностей адвокатської діяльності, на прикладі здійснення захисту у кримінальному провадженні як однієї зі складових предмета криміналістики, формування уточнених визначень предмета криміналістики, тактики професійного захисту та методики професійного захисту, розроблення тактик захисту на стадіях досудового розслідування та судового розгляду, а також методик професійного захисту щодо окремих видів кримінальних правопорушень (с.2 автореферату, с. 24 дисертації). *Із даного приводу зазначу, що такому авторському формулюванню мети дослідження бракує систематизації та лаконічності викладу.*

На погляд опонента, дотримано архітектоніки роботи крізь призму успішного вирішення дисертантом таких завдань: досліджено історію становлення та розвитку науки криміналістики, виокремлено основні підходи до розуміння її предмета впродовж XX-XXI століття, а також визначено складові елементи сучасної дефініції предмета криміналістики (с. 33-54 дисертації); на основі лінгвістичного та правового аналізу понять «адвокат» та «діяльність» виокремлено ключові риси терміну «адвокатська діяльність» та, в подальшому, виокремлено основні дії, що становлять зміст діяльності адвоката-захисника у кримінальному провадженні (с. 54-66 дисертації); з огляду на лінгвістичні та криміналістичні тлумачення термінів «тактика» і «захист», запропоновано удосконалений варіант визначення поняття «тактика

професійного захисту» (с.69-91 дисертації); досліджено окремі аспекти тактичної діяльності адвоката-захисника на стадії досудового розслідування та виокремлено пов'язані із цим закономірності (с. 92-110 дисертації); проаналізовано окремі аспекти тактичної діяльності адвоката-захисника на стадії судового розгляду та виокремлено пов'язані із цим закономірності (с. 110-122 дисертації); на основі лінгвістичних та криміналістичних тлумачень термінів «методика» і «захист» запропоновано удосконалене поняття «методика професійного захисту» (с. 127-141 дисертації); розроблено основні положення методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисні вбивства та виокремлено низку закономірностей адвокатської діяльності, що пов'язані з процесом захисту у таких провадженнях (с. 141-157 дисертації); розроблено основні положення методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про крадіжки та виокремлено окремі закономірності адвокатської діяльності, що пов'язані з процесом захисту у таких провадженнях (с. 157-172 дисертації).

Запорукою успішного проведення рецензованого дослідження став раціонально констатований автором роботи предмет дослідження, тобто закономірності діяльності адвоката-захисника у кримінальному провадженні як складова предмета криміналістики. *При цьому, як на мене, двоякі роздуми викликає вживання дисертантом терміну «закономірності» у назві роботи та при формулюванні її предмету.*

Щодо об'єкта дослідження, то на мій погляд у такому вигляді, як його сформулював Ярослав Олегович на стор. 3 автореферату та стор. 25 дисертації він може бути представлений, але з певними корективами, враховуючи, що в першу чергу це кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються під час діяльності захисника у кримінальному провадженні.

У ході дослідження використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, заснованих на теорії пізнання соціально-правових явищ і призначених для отримання об'єктивних і достовірних результатів, а саме: методи

логіки (аналіз, синтез, узагальнення, аналогія та інші) використовувалися у процесі дослідження законодавчих положень, матеріалів кримінальних проваджень та статистичних даних, різноманітних концепцій та позицій авторів із окремих питань, законодавчих положень, їх узагальненні та формулюванні висновків (розділи 1, 2, 3); моделювання – під час формування висновків до розділів і загальних висновків у роботі (розділи 1, 2, 3); описово-аналітичний – для трактування правових визначень, розробки дефініцій і уточнення понятійно-категоріального апарату (розділи 1, 2, 3); порівняльно-правовий метод – під час співставлення положень 26 чинних та таких, що втратили чинність, нормативно-правових актів, а також щодо наукових ідей та концепцій, наявних у криміналістичних дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців (розділи 1, 2, 3); соціологічний та статистичний методи – для аналізу та узагальнення емпіричної бази (матеріалів кримінальних проваджень, результатів анкетування). *Вважаю, що варто було б конкретизувати використання вказаних методів при написанні й окремих підрозділів даної наукової праці.*

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених із криміналістики, кримінального процесуального права, кримінального права, теорії держави і права, лексикології, психології. Нормативно-правову базу та інформаційну основу дослідження складають Конституція України, міжнародно-правові акти, визнані Україною, кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України, а також галузеві закони України і судова практика.

Емпіричну базу дослідження складають: матеріали вивчених кримінальних проваджень, розглянутих і вирішених місцевими судами в період 2016- 2018 рр. (120 кримінальних проваджень); результати, одержані внаслідок анкетування 87 респондентів-адвокатів; аналітичні матеріали опублікованої судової, правоохоронної та правозахисної статистики у період 2014-2017 рр.

Практичного забарвлення роботі надає й та обставина, що в процесі її написання здобувачем використано власний досвід – практикуючого адвоката Адвокатського об'єднання «Західна правова група».

На погляд опонента, до найбільш суттєвих результатів, одержаних самостійно, що визначають наукову новизну дослідження, належать такі положення:

- «сформовано визначення понять «тактика професійного захисту на стадії досудового розслідування кримінального правопорушення» та «тактика професійного захисту на стадії судового розгляду кримінальної справи», які, в узагальненому вигляді, запропоновано розглядати як підсистеми тактики професійного захисту, що включають в себе сукупність теоретичних наукових положень і положень адвокатської практики, а також розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо планування, організації та вчинення адвокатом-захисником дій на стадії досудового розслідування кримінального правопорушення/судового розгляду кримінальної справи (кримінального провадження), спрямованих на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів з метою якнайкращого виконання належної такому суб'єкту процесуальної функції захисту;

- виокремлено закономірність залежності змісту та вибору конкретної тактики професійного захисту як на стадії досудового розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, так і на стадії судового розгляду будь-яких кримінальних справ, від низки обставин, спільними з яких для обох стадій є: момент залучення адвоката-захисника до участі у кримінальному провадженні; ставлення підозрюваного/обвинуваченого до інкримінованого кримінального правопорушення; наявність у сторони захисту інформації та доказів на підтримку позиції підозрюваного/обвинуваченого; кримінально-правова кваліфікація вчиненого протиправного діяння; відомостей про наявні у сторони обвинувачення докази вини підзахисної особи; положення чинного законодавства та судової практики щодо регулювання схожих правовідносин;

- виокремлено окремі закономірності тактики професійного захисту на стадії судового розгляду будь-якої кримінальної справи, зміст яких зводиться, в основному, до можливості збільшення часу судового розгляду за рахунок продуманого використання стороною захисту передбачених законом прав щодо неприбуття обвинуваченого у судові засідання та/або щодо заявлення відводу судді чи іншим учасникам судового розгляду;

- розроблено основні аспекти методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, в межах якої запропоновано її розуміння як підсистеми методики професійного захисту, що включає в себе сукупність наукових положень і положень адвокатської практики, а також розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо раціональної організації та здійснення захисту адвокатом-захисником в рамках кримінального провадження про умисне вбивство;

- розроблено основні аспекти методики професійного захисту у кримінальних провадженнях про крадіжки, в межах якої запропоновано її розуміння як підсистеми методики професійного захисту, що включає в себе сукупність наукових положень і положень адвокатської практики, а також розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо раціональної організації та здійснення захисту адвокатом-захисником в рамках кримінального провадження про крадіжку;

- виокремлено спільні для кримінальних проваджень про умисні вбивства та для кримінальних проваджень про крадіжки закономірності, що притаманні діяльності адвоката-захисника, а саме: зміст пред'явленої підозри/обвинувачення (судового рішення) та доступних для сторони захисту матеріалів кримінального провадження у їх взаємозв'язку із відношенням самого підзахисного до змісту пред'явленої підозри/обвинувачення (судового рішення), становлять основу для вибору стороною захисту оптимальної для наявної ситуації позиції захисту; обрана позиція захисту обумовлює основний вектор подальших діянь адвоката-захисника у кримінальному провадженні; обрана позиція захисту обумовлює можливість вибору стороною захисту певної

категорії обставин, доведення яких допоможе отримати найбільш сприятливе для підзахисного кінцеве судове рішення».

Не дивлячись на новаторський підхід здобувача до формулювання означених вище умовиводів, не в повній мірі погоджуюся із викладом окремих із них, сутнісним наповненням та доцільністю віднесення окремих складових положень до наукової новизни дослідження, про що більш детально відзначено у загальних недоліках на стор. 23-24 даного відгуку.

Інші положення удосконалено або ж вони набули подальшого розвитку.

Практичне значення одержаних *Ярославом Олеговичем* результатів є беззаперечним і полягає в тому, що вони сприятимуть подальшому розвитку науки криміналістики, розширюючи та вдосконалюючи наукові положення щодо приналежності адвокатської діяльності до предметної сфери криміналістики. Водночас, сформовані у дисертаційному дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого розвитку вчення про використання криміналістичних знань адвокатом-захисником для здійснення захисту у кримінальному провадженні; у практичній діяльності – для організаційно-методичного та інформаційного забезпечення діяльності адвокатів-захисників у кримінальному провадженні; у навчальному процесі – під час викладання навчальної дисципліни «Криміналістика», а також під час підготовки підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів із криміналістики. Пропозиції і рекомендації, викладені у дисертації, прийняті і використовуються адвокатами адвокатського об'єднання «Західна правова група».

*При цьому, вважаю за доцільне констатувати, що у тексті автореферату та дисертації відсутні посилання на акти впровадження чи довідки про впровадження здобутих *Ярославом Олеговичем* результатів у практичну діяльність, навчальний процес чи науково-дослідну сферу. Однак, такі акти впровадження здобутих дисертантом результатів наявні у додатках «Г-Ж» дисертації та розташовані на стор. 219-224 роботи. При*

цьому допущено технічну опіску при нумерації кожного складового цього додатка окремою літерою.

Основні наукові результати дослідження *Ярославом Олеговичем* викладені у достатній кількості наукових праць, зокрема, 5 наукових статтях, з яких 4 - у вітчизняних фахових наукових виданнях та 1 – в іноземному періодичному науковому виданні. Також за темою дисертації прийнято до друку ще 2 статті, *що свідчить про сумлінну авторську позицію та бажання донести до наукової спільноти свої напрацювання та пропозиції.*

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділено на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та чотирьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладений на 157 сторінках. Список використаних джерел містить 207 найменувань (23 сторінки).

Аналіз та оцінка змісту дисертації.

У розділі першому дисертації її автор досліджує питання щодо стану наукової розробленості поняття предмета криміналістики та проблем його структури, адвокатської діяльності у кримінальному провадженні, її поняття та змісту.

Заслуговує на увагу авторська позиція, яка полягає в тому, що з огляду на реформу кримінального судочинства України, однією з головних ідей якої є значне посилення реалізації принципів змагальності та рівності сторін обвинувачення і захисту, чергової актуальності набирає вже не раз згадуване вченими-криміналістами питання можливості розширення меж криміналістики, її предмета за рахунок розроблення криміналістичних рекомендацій не лише для слідчих, а й для інших основних «дійових» осіб у кримінальному провадженні: суддів, прокурорів та адвокатів (с. 34 дисертації).

При цьому, варто звернути увагу здобувачу на той аксіоматичний факт, що у чинному КПК України, як і в доктрині кримінальної процесуальної науки не вживається термінологія на кшталт «основні дійові особи у кримінальному

провадженні». Прокурор належить до сторони обвинувачення, захисник – до сторони захисту, а суд є безстороннім.

Цілком має рацію Ярослав Олегович, підсумовуючи результати історичного дискурсу до витоків криміналістики як науки, що розуміння криміналістики, як прикладної науки до кримінального процесу, що вивчає технічні прийоми та засоби виявлення, фіксації та дослідження доказів, а також осіб, підозрюваних у їх вчиненні, домінувало на початках її становлення. Поряд із цим, ще у першій половині ХХ століття з'являються окремі праці, у яких відстоювався самостійний характер криміналістики та проводилось розмежування її предмета та предмета кримінальної процесуальної науки (с. 38 дисертації).

Серед здобутків дисертанта та його наукового керівника варто акцентувати увагу й на тих, що між наявними варіантами розуміння предмета криміналістики, вони виділяють чотири концепції щодо розуміння предмета криміналістики, зокрема:

1. Прагматичну концепцію, згідно з якою криміналістика характеризується як наука про прийоми, способи виявлення, встановлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

2. Теоретико-доказову концепцію, відповідно до якої криміналістика є наукою про закономірності механізму кримінальних правопорушень, виникнення інформації про кримінальні правопорушення та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки і використання доказів та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних методах і засобах судового дослідження та відвернення кримінальних правопорушень.

3. Інформаційно-пізнавальну концепцію, де предметом криміналістики виступають закономірності руху кримінально-релевантної інформації та засновані на них методи виявлення, встановлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

4. Слідознавчу концепцію, за якої криміналістику розглядають як науку про технологію і засоби практичного слідознавства (пошуково-пізнавальної діяльності) в кримінальному судочинстві (с.44 дисертації).

Ярослав Олегович належно сприймає такий стан справ та вважає, що наукове обговорення змісту дефініції предмета криміналістики продовжується і в наші дні. Внаслідок розкриття різноманітних сторін цього поняття з протилежних методологічних позицій і підходів, у сучасній науковій літературі з'являється не лише безліч нових визначень предмета криміналістики, а й здійснюється їх критичний розбір та оцінка (с. 44 дисертації).

Лише частково погоджуюся із переконанням дисертанта в тому, що «...криміналістика покликана допомагати не лише представникам сторони обвинувачення (слідчому, прокурору) чи суду (судді) у здійсненні ними своїх основних професійних обов'язків, а й захиснику, оскільки, в певній мірі, саме на його плечі «лягає» як тягар дієвого спостереження за тим, щоб розслідування було неупередженим та повним, невинна особа не була притягнута до відповідальності, а міра покарання кримінального правопорушника відповідала ступеню його вини, так і тягар неunikно-належного реагування у разі виявлення порушень вказаного» (с. 49-50 дисертації).

Як на мене, то вище підкреслене більшою мірою відноситься до повноважень прокурора та суду, ніж захисника. Функція захисту полягає дещо в іншому, як от використовувати засоби захисту, передбачені КПК та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого (частина 1 статті 47 КПК України). При цьому захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим (частина 4 статті 46 КПК України). У пункті 5 частини 1

статті 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказано, що захист - це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого.....Найвища міра мого дисонансу викликана тим, що цією інформацією у подальших своїх наукових пошуках вільно оперує і здобувач (с. 79 дисертації та інші). Тому такі протиріччя свого часу повинні були бути усунуті із тексту роботи, хоча, можливо, сутнісне наповнення цитованого вище мною абзацу, з огляду автора дисертації, має геть інший підтекст, а не лише буквальне тлумачення.

Також досить сумнівно відносити лише до досягнень адвокатури факти винесення виправдувальних вироків або скасування обвинувальних вироків чи закриття провадження судами апеляційної чи касаційної інстанції, як це зроблено на стор. 50 дисертації.

Вартим уваги є авторський висновок щодо того, що діяльність адвоката-захисника в кримінальному провадженні та діяльність адвоката-представника в кримінальному провадженні включають в себе схожу сукупність ймовірних дій (хоча зміст таких дій може відрізнитися), а відтак і захист, і представництво, як окремі види адвокатської діяльності в кримінальному провадженні, є тотожними поняттями з точки зору їх діяльнісного наповнення (с. 66 дисертації).

Розділ 2 «Закономірності тактики професійного захисту у кримінальному провадженні» містить три підрозділи, що стосуються поняття тактики професійного захисту та її місця в системі криміналістичної тактики; закономірностей тактики професійного захисту на стадії досудового розслідування; закономірностей тактики професійного захисту на стадії судового розгляду.

Автор, опираючись на висновки знаних криміналістів, які глибоко досліджували питання криміналістичної тактики, правильно акцентував увагу на тій обставині, що на етапі накопиченням емпіричного матеріалу, предмет криміналістичної тактики ще не був чітко визначений, оскільки криміналістика,

як наука, перебувала на стадії свого формування, а сама тактика не була виокремлена як її структурно-самостійна одиниця. Поряд з цим, аналіз тверджень тогочасних вчених-криміналістів спрямовує нас до думки про існування певної позитивної тенденції – до предмета криміналістичної тактики майже завжди включали певні прийоми розслідування злочинів (с.73 дисертації).

Варто повною мірою підтримати логічні умовиводи Ярослава Олеговича про те, що проведений ним аналіз низки визначень дає можливість виокремити наступні основні складові, що повинні бути відображені у сучасній дефініції криміналістичної тактики: це розділ науки криміналістики; цей розділ включає в себе систему наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування та судового провадження; вказані наукові положення та практичні рекомендації спрямовані на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів. Крім наведених вище елементів в контексті тематики поточного дослідження та популярної в останні роки серед науковців-криміналістів дискусії щодо можливості розширення меж предмета криміналістики через включення до її суб'єктів адвоката-захисника, прокурора, суду (судді), слід під час формування науковцями-криміналістами власного сучасного визначення терміну «криміналістична тактика», зазначати також і суб'єктний склад, стосовно організації, планування та діяльності якого автори дефініції криміналістичної тактики вважають за можливе розроблення відповідних теоретичних положень та практичних рекомендацій (с.77-78 дисертації).

Вартими уваги є доводи дисертанта на користь того, що окремої уваги потребує вказівка у визначеннях Т.В. Варфоломєєвої, О.В. Острогляда та Я.О. Береського на досвід адвокатської діяльності (адвокатську практику) як на самостійне, поряд з науковими положеннями, джерело для відповідних практичних рекомендацій. З одного боку, видається цілком логічним та правильним, що під час розроблення тактичних рекомендацій для будь-яких суб'єктів кримінального провадження, в тому числі і для адвокатів-захисників,

необхідно виходити як з теоретичних положень, що стосуються певної ситуації чи певного питання, так і з актуальної практики їх застосування. З іншого ж боку, може постати питання, чи не є ця ж практика суб'єктів кримінального провадження однією з основ саме наукових положень, з урахуванням яких розробляються відповідні рекомендації для майбутньої діяльності таких суб'єктів, а відтак чи не присутнє у наведених вище визначеннях «тактики захисту» певне дублювання одного і того ж самого джерела: адвокатської практики як одного із джерел наукових положень для розробки відповідних рекомендацій та адвокатської практики як окремого джерела для розробки відповідних рекомендацій? Ця дилема, станом на сьогодні, повинна бути вирішена на користь включення досвіду адвокатської діяльності (адвокатську практику) як окремого, поряд з науковими положеннями, джерела для відповідних практичних рекомендацій, зокрема з тієї причини, що не всі ситуації практичної діяльності суб'єктів кримінального провадження, в тому числі і адвокатів, знайшли, станом на сьогодні, своє відображення у наукових дослідженнях, а відтак, можна змодельовати ситуації, за яких тактичні рекомендації міститимуть у своїй основі як досвід адвокатської діяльності (адвокатську практику) саме у цих ситуаціях, так і наукові положення щодо схожих, але не цих же, ситуацій. Недоліком наведених дефініцій «тактики захисту» авторства українських науковців є уже згадувана відсутність вказівки на приналежність тактики захисту до елементів системи саме криміналістичної науки (с. 83-84 дисертації).

Заслуговує уваги аксіоматичне твердження дисертанта про те, що «за виключенням слідчої тактики, на сьогоднішній день досі не існує єдиної узгодженої думки щодо того, які ж саме із інших видів тактик доповнюють систему криміналістичної тактики» (с. 85 дисертації).

Заслуговують підтримки аргументи здобувача, які він наводить у тексті дисертації під час обґрунтування власної позиції щодо віднесення тактики захисту до системи криміналістичної тактики, зокрема він виходить із низки об'єднуючих особливостей, що притаманні як «тактиці захисту», так і іншим

підсистемам «криміналістичної тактики», зокрема, і всіма визнаній «слідчій тактиці», а саме: направленість на виконання спільних для всіх учасників кримінального провадження завдань, визначених у статті 2 КПК України; наявність спільної сфери застосування – кримінального судочинства; можливість використання під час здійснення захисту сформованих в межах криміналістичної науки загальних тактичних прийомів, спрямованих на задоволення, перш за все, потреб слідчої практики; наявність спільної криміналістичної методологічної основи (с. 85 дисертації).

Має рацію Ярослав Олегович і щодо того, що поняття «стратегія» є більш широким за своїм змістом аніж поняття «тактика», і вказані терміни співвідносяться між собою як ціле та частина. Водночас, правильність використання вказаних понять у криміналістичній теорії щодо тієї чи іншої діяльності учасників кримінального провадження залежить від окремо визначеної індивідуальної ситуації. Для наочності вказаної тези дисертантом наведено наступний приклад: система теоретичних наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації та планування адвокатом-захисником своєї діяльності в рамках усього досудового розслідування може розцінюватись як стратегія професійного захисту у співвідношенні, наприклад, до системи теоретичних наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації та планування адвокатом захисником своєї діяльності щодо участі в окремій слідчій дії (допиту підозрюваного тощо), яка у цьому випадку виступатиме як тактика професійного захисту. Водночас, ця ж система теоретичних наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації та планування адвокатом захисником своєї діяльності в рамках усього досудового розслідування може бути розцінена як «тактика професійного захисту» у співвідношенні до системи теоретичних наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації та планування адвокатом захисником своєї діяльності в рамках

усього кримінального провадження, яка, відповідно, іменуватиметься як «стратегія професійного захисту» (с.89-90 дисертації).

Вартими уваги є наступні авторські дефініції: 1) криміналістична стратегія – це система теоретичних наукових положень і положень адвокатської практики, а також розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо планування, організації та вчинення суб'єктами кримінального провадження (слідчим, прокурором, адвокатом, судом (суддею)) усіх дій в рамках кримінального провадження, спрямованих на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів з метою якнайкращого виконання належних таким суб'єктам процесуальних функцій; 2) стратегія професійного захисту - це підсистема криміналістичної стратегії, що включає в себе сукупність теоретичних наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо планування, організації та вчинення адвокатом-захисником усіх дій в рамках кримінального провадження, спрямованих на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів з метою здійснення якнайкращого захисту законних прав, свобод та інтересів підзахисного (с. 91 дисертації).

Викликає науковий інтерес авторський підхід щодо того, що вибір та зміст тієї чи іншої тактики професійного захисту на стадії досудового розслідування у будь-якому кримінальному провадженні, закономірно залежить не лише від моменту залучення адвоката-захисника, а й від низки інших обставин, зокрема: ставлення підзахисного до інкримінованого йому кримінального правопорушення (це підтвердили 93% опитаних респондентів); наявних у підзахисного відомостей, що стосуються вказаного провадження (це підтвердили 92% опитаних респондентів); кримінально-правової кваліфікації вчиненого протиправного діяння (це підтвердили 89% опитаних респондентів); відомостей про наявні у сторони обвинувачення докази вини підзахисної особи (це підтвердили 92 % опитаних респондентів); положень чинного законодавства та судової практики щодо аналогічних правовідносин (це підтвердили 97% опитаних респондентів) (с. 93-94 дисертації).

Слушними є також наукові роздуми, що окреслена залежність тактики професійного захисту від низки перелічених вище обставин, як видається, є загальновідомою інформацією для будь-якого адвоката-захисника. Поряд з цим, загальновідомий характер цієї інформації аж ніяк не виключає її закономірного характеру для планування та організації адвокатом-захисником тих дій, які він вважає за доцільне здійснити з метою отримання відповідних доказів у кримінальному провадженні. Іншими словами, від з'ясування вказаних обставин безпосередньо залежить вектор діяльності адвоката-захисника з пошуку, оцінки та подальшого використання доказів у будь-якому кримінальному провадженні. Так, чи у кримінальних правопорушеннях проти життя та здоров'я особи, чи у кримінальних правопорушеннях проти власності, чи у кримінальних правопорушеннях проти довкілля тощо, якщо, умовно кажучи, особа заперечуватиме свою вину і це не суперечитиме у своїй сукупності ані наявній у сторони захисту інформації щодо вказаного кримінального провадження (від самого підозрюваного, від свідків, із матеріалів кримінального провадження тощо), ані законодавчим приписам та судовій практиці, закономірно, що основна діяльність адвоката-захисника буде спрямована на пошук, оцінку та подальше використання доказів, що виправдовують таку особу. Якщо ж особа не заперечуватиме своєї вини і така підтверджуватиметься, у своїй сукупності, наявною у сторони захисту інформацією щодо вказаного кримінального провадження (від самого підозрюваного, від свідків, із матеріалів кримінального провадження тощо), законодавчими приписами та судовою практикою, знову ж таки, закономірно, що основна діяльність адвоката-захисника буде спрямована на пошук, оцінку та подальше використання доказів, що в тій чи іншій мірі пом'якшують покарання (с. 94 дисертації).

Аргументовано, під тактикою професійного захисту на стадії судового розгляду Ярослав Олегович вважає «підсистему тактики професійного захисту, що включає в себе сукупність теоретичних наукових положень і положень адвокатської практики, а також розроблених на їх основі практичних

рекомендацій щодо планування, організації та вчинення адвокатом-захисником дій на стадії судового розгляду кримінального провадження, спрямованих на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів з метою якнайкращого виконання належної такому суб'єкту процесуальної функції захисту» (с.125-126 дисертації та інші).

У розділі 3 «Закономірності методики професійного захисту в окремих категоріях кримінальних проваджень» присвячено увагу поняттю методики професійного захисту та її місцю в системі криміналістичної методики; методиці професійного захисту у кримінальних провадженнях про умисне вбивство та методиці професійного захисту у кримінальних провадженнях про крадіжки.

Погоджуюся із позицією дисертанта в тому, що ним для подальшого використання під час формування власної дефініції «методики професійного захисту» під час написання дисертаційного дослідження було взято до уваги два наукові трактування, які, до того ж, мають майже ідентичний зміст, а саме:

- в першому випадку мова йде про методику, як сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи;
- у другому – як узагальнення досвіду, способів, прийомів доцільного здійснення будь-якого завдання (с. 130). *Видається, що такий підхідний здатний у кінцевому результаті стати однією із передумов для формування ґрунтовних умовиводів.*

Має право на належне сприйняття науковою спільнотою і авторська позиція щодо розуміння криміналістичної методики: це розділ науки криміналістики, що включає в себе систему теоретичних наукових положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо раціональної організації та здійснення кримінального провадження за окремими категоріями (видами) кримінальних правопорушень відповідними суб'єктами кримінального провадження (слідчим, прокурором, адвокатом, судом (суддею)).

Вказана дефініція якісно відрізняється від попередньо описаних, оскільки:

- у ній відсутня вибіркова вказівка на джерела формування криміналістичних методик;

- у ній чітко відображено суб'єктну спрямованість відповідних методичних положень та рекомендацій не лише для слідчих а й для професійних реалізаторів трьох основних кримінальних процесуальних функцій – судді, прокурора та адвоката-захисника;

- у ній вжито оновлену та відповідну чинному законодавству України термінологію у вигляді зазначення про кримінальні правопорушення, що є об'єднуючим поняття як для уже звичних для нас злочинів, так і для новітніх кримінальних проступків;

- у ній прослідковується можливість застосування відповідних методичних положень та рекомендацій на різноманітних стадіях кримінального провадження (с. 136-137 дисертації). *Такі аргументи на обстоювання власної позиції слід вважати прийнятними, однак, звісно, їх можна піддати науковій дискусії.*

Слушними є новаторські підходи Ярослава Олеговича до формування визначення методики професійного захисту – це підсистема криміналістичної методики, що включає в себе сукупність теоретичних наукових положень і положень адвокатської практики, а також розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо раціональної організації та здійснення захисту адвокатом-захисником в рамках кримінального провадження за окремими категоріями (видами) кримінальних правопорушень.

Вказане визначення є більш вдалим за попередньо описані оскільки:

- по-перше, містить вказівку на приналежність методики професійного захисту до елементів системи криміналістичної науки, а саме – до криміналістичної методики;

- по-друге, відображає методику професійного захисту як загальне поняття для будь-якого кримінального провадження;

- по-третє, містить посилання на адвокатську практику як самостійне джерело для розробки відповідних практичних рекомендацій (с. 140-141

дисертації). *Означені доводи здобувача не позбавлені логіки та правильного наукового підходу при їх формуванні.*

Враховуючи все вище викладене, опонентом однозначно встановлено, що текст дисертації Я. О. Іваницького оформлено відповідно до встановлених вимог, основні її положення достатньо повно відображені в її авторефераті й наукових публікаціях. Робота Я. О. Іваницького відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Поряд із позитивними характеристиками, подана до захисту дисертація, як і будь-яка авторська новаторська спроба, містить положення, які потребують додаткового аргументування, а саме:

1. Варто звернути увагу здобувачу на певну динаміку вживаної ним термінології. Так, на стор. 4, 9 та інших автореферату, стор. 4, 5, 6, 20, 25, 26, 27, 36 та багатьох інших дисертації Ярослав Олегович вживає як актуальний термін «кримінальна справа». Більше того, він використовує його у назві окремого підрозділу дисертації, як от 2.3. При цьому, паралельно як синонім, а часом і в дужках, здобувач вживає правильний термін «кримінальне провадження». Такий спосіб використання термінології КПК 1960 року та чинного КПК властивий багатьом практикам (а здобувач є практикуючим адвокатом), які звикли протягом тривалого періоду до певної термінології, хоча, з огляду опонента, в деяких випадках законодавець теж не призвичаївся в повній мірі до термінології КПК 2012 року та, очевидно, як описку, продовжує в деяких випадках застосовувати термін «кримінальна справа».

2. Викликає певний дисонанс, такий стан речей, коли здобувач у першому абзаці вступу констатує, що «одним із основних завдань КПК є охорона прав, свобод та законних інтересів підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні» (с.1 автореферату та с.22 дисертації), посилаючись на судову практику Європейського суду з прав людини, в розрізі того, що Суд зазначає, «що основне призначення процесуальних норм – захистити обвинуваченого від

будь-яких проявів зловживання владою» (Справа «Куам та інші проти Бельгії», 22.06.2000 р.).

Як на мене, то змістове наповнення положень статті 2 КПК України є дещо іншим, адже у цій нормі мова йде не лише про підозрюваного (обвинуваченого), а про завдання захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорони законних інтересів учасників кримінального провадження до кожного з яких має бути застосована належна правова процедура.

Також вважаю, що не зовсім вірно зводити під один знаменник завдання кримінального провадження та призначення процесуальних норм.

3. Не можу повною мірою погодитися із констатацією дисертанта, що «... кримінальні процесуальні норми встановлюють лише форму правозахисної діяльності, у той час як її зміст визначається в надрах криміналістики» (с.1 автореферату та с.22 дисертації).

Ставлячи собі завдання при написанні даної наукової праці здобувач чітко визначив, що сучасний предмет криміналістики потребує вдосконалення, розширення його меж, включення тактики та методики адвокатської діяльності, бо це не вдалося зробити до цього часу, виходячи з такого стану речей не зовсім логічно стверджувати, що «зміст правозахисної діяльності визначається в надрах криміналістики», бо із такої безапеляційної заяви буквально слідує, що до сьогоднішнього дня ця діяльність позбавлена змісту і ще буде перебувати у такому перманентному стані допоки предмет криміналістики не буде сформульовано відповідно до пропозицій Ярослава Олеговича.

Насправді стан справ значно кращий, адже, серед іншого, окремим навчальним спецкурсом у ВНЗ юридичного профілю читається навчальна дисципліна «Адвокатура», тематичний план якої охоплює тактику та методику захисту, етапи підготовки до судового розгляду та вибір стратегії поведінки під час досудового розслідування та у судових стадіях, а також, серед іншого, і основи ораторського мистецтва, до речі, про цінність володіння яким захисником, нажаль, забув згадати у дисертації здобувач. З огляду на специфіку

питань, які розглядаються у другому та третьому розділах дисертації такий підпункт був би не зайвим, а відповідні праці варто було б включити і до теоретичної основи дисертаційного дослідження, які (ті, що стосуються формування та розвитку ораторських здібностей у майбутніх та чинних адвокатів) у ній практично відсутні (див. с. 3 автореферату, с. 26 дисертації, текст роботи та список використаних джерел).

4. Серед завдань, які ставив при написанні дисертації здобувач є й таке «дослідити історію становлення та розвитку науки криміналістики.....» (с. 2 автореферату та с. 24 дисертації). Видається нераціональною постановка такого всеохоплюючого завдання, яке однозначно виходить за межі задекларованих Ярославом Олеговичем предмету та об'єкту дослідження.

5. Не зовсім коректним видається вживання Ярославом Олеговичем словосполучення «на стадії досудового розслідування кримінального правопорушення», яке він використовує далеко не одноразово, зокрема це стосується виокремлення ним деяких елементів наукової новизни отриманих результатів (як от «...сформовано визначення понять «тактика професійного захисту на стадії досудового розслідування кримінального правопорушення»») (с. 4 автореферату та відповідно 26 дисертації); застосування вказаного словосполучення у назвах окремих підрозділів роботи («2.2. Закономірності тактики професійного захисту на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень») та у змісті до неї; неодноразове використання його у тексті роботи (с. 92 тексту дисертації та інші).

При цьому не можу не зазначити, що й інші науковці та практики оперують таким словосполученням, однак, як на мене, то вірним є співвіднесення (в розумінні того, що воно позначає) стадій до кримінального провадження, а не кримінального правопорушення.

6. Опонент виступає категорично проти віднесення Ярославом Олеговичем до складових елементів наукової новизни роботи наступного з них: «виокремлено окремі закономірності тактики професійного захисту на стадії судового розгляду кримінальної справи, зміст яких зводиться, в основному, до

можливості збільшення часу судового розгляду за рахунок продуманого використання стороною захисту передбачених законом прав щодо неприбуття обвинуваченого у судові засідання та/або щодо заявлення відводу судді чи іншим учасникам судового розгляду» (с.4 автореферату та відповідно с.27 дисертації). Вважаю, що дана позиція не може належати ні до тактики захисту, ні до наукової новизни даної дисертації, оскільки описані дії полягають в штучному затягуванні судового розгляду та суперечать завданням кримінального провадження, що визначені у статті 2 КПК України.

7. Практично за межами уваги здобувача залишився досить цікавий аспект задекларованої ним для дослідження проблематики – можливості імплементації позитивного міжнародного досвіду. В даному ракурсі було б не зайвим відслідкувати, для прикладу, причинно-наслідкові зв'язки між наявними напрацьованими десятиліттями традиціями в результаті признання судового прецеденту джерелом права та його застосування як такого і якісними докорінними змінами у царині адвокатури, які стрімко відбувалися у країнах прецедентного права.

Адже вірно відзначено у юридичній літературі, що прецедентне право формується у результаті розгляду конкретної справи, а не встановлюється як результат абстрактних узагальнень судової практики щодо певної категорії проваджень (через що часто піддавали критиці характер постанов Пленуму Верховного Суду, а Венеціанська комісія відзначила їх характер, як адміністративних постанов щодо рішень, які приймаються судами, що не повинно використовуватись демократичною державою, в якій діє принцип верховенства права). Також судовий прецедент є вагомою запорукою удосконалення закону, створені у прецедентних рішеннях обов'язкові норми поведінки учасників кримінального процесу стають обов'язковими не тільки для суддів чи правоохоронців, а й стандартами для захисту своїх прав будь-якою особою в кримінальному судочинстві.

Існує ще цілий ряд тих теорем, які відображені у тексті роботи і очевидно під час захисту дисертації вимагатимуть детального доведення, додаткового

пояснення з боку дисертанта. Але цьому є логічне пояснення, так як на захист представлено велику працю, період її обговорення науковою спільнотою є досить нестабільним, адже практика застосування КПК 2012 року, як така, практично незначна, оскільки динаміка і частота внесення до нього змін і доповнень є стрімкою і практично щомісячною, по деяких параметрах ні законодавець, ні практики, ні теоретики не знаходять одностайного шляху вирішення. Поряд із процесуальними проблемами, у дослідженні на перший план винесено одну з основних загальних криміналістичних проблем – розширення меж предмета криміналістики, включення до нього тактики та методики діяльності захисника. Всі ці аспекти у сукупності провокують і процесуалістів, і криміналістів до обстоювання власних позицій, а деякі новаторські кроки Ярослава Олеговича піддаються науковій дискусії.

Не дивлячись на висловлені опонентом власні точки зору щодо положень, які потребують додаткового обґрунтування, загальна оцінка роботи є позитивною. Ярославом Олеговичем, з погляду опонента, загалом достойно розкрито задекларовану проблематику. Тому і теоретичне, і прикладне значення даного дослідження є безперечним. Дисертація **«Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики»** виконана на гідному науковому рівні. Тема і зміст дисертації **Іваницького Ярослава Олеговича «Закономірності адвокатської діяльності як складова предмета криміналістики»**, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, а також вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 із змінами та доповненнями, вимогам МОН України. Автор дисертації – **Іваницький Ярослав Олеговича** заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Додатковий офіційний опонент
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
Львівського державного університету
внутрішніх справ
24 січня 2019 року

І. В. Басиста

Підпис Ірини Володимирівни Басистої
ЗАСВІДЧУЮ
Перший проректор
Львівського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, опонент

Т.І. Созанський